

"Kuopion Isänmaallisen Seuran stipendiaattina kesällä 1931

V. Jauhiainen.

Luettelo toimistani stipendiaattina.

Toukokuun 11 p:nä sain ilmoituksen siitä, että huhtikuussa jättämäni anomus Kuopion Isänmaallisen Seuran muinaiskeräilystipendistä on hyväksytty ja olen saanut kiertelyalueekseni pohjoisimman Savon.

Jo seuraavina päivinä kävin kotiseudullani kaiken vanhan muistelemisesta ja kertoilusta tunnettujen vanhuksien kanssa juttelemassa entisajan työtavoista ja taioista ja yleensä kaikesta, missä kuulin itselleni olevan jotakin uutta ja muistiinpantavaa. (kertojat ja aikamäärät olen tavallisesti merkinnyt muistiinpanoihini alkuun). 18-19 p:nä (toukok) kävin Kuopiossa neuvottelemassa k. o. seuran esimiehen museonhoitaja apt. Killisen kanssa keräilytoimen yksityiskohtaisemmasta järjestelystä valintailmoituksessa olleen toivomuksen mukaisesti. Asian selvennykseksi tutustuin esimiehen museonhoitajan johdolla seuran museon kokoelmiin.

24 p:nä pidin esitelmän Niemiskylän nuorisoseuran järjestämässä iltamatilaisuudessa kotiseutuharrastuksesta, isien tapojen, taikojen, työvälineiden ja työmuotojen tuntemisesta.

25 p:nä kävin eräässä vanhassa torpassa Rantakylässä ja eräässä Kalliokylän talossa, minkä isäntä on kotoisin Sukevalta. Häneltä tiedustelin sen seudun oloista, vanhoista taloista, esineistä ja kaikesta, minkä luulin helpottavan seudun tuntemista ja tutkimista.

30. p. toukok. ja 1. p. kesäk. kiertelin Remeskylän ja Koskenkylän vanhoissa taloissa.

7.p:nä matkustin aamujunalla Sukevalle. Viivyttyäni täällä 10:een päivään suuntasin matkani Iisalmen tietä Sonkajärvelle. Mutta huomasin, että, autolla ja muualla kyydillä kulku on niin kallista ja matkatapaani soveltumatonta, että polkupyörä on välttämätön, sillä jalkaisin menisi suurin osa ajasta matkantekoon. Päätin hankkia Iisalmelta pyörän ja sieltä ajaa Kajaanin tietä pohjoiseen. Siksi palasin Ryhälänmäin Venäjänjärveltä takaisin Sukevalle ja sieltä Iisalmeen. Sinne päästyäni rupesi kuitenkin satamaan ja katsoin parhaaksi lähteä kotiini Niemiskylään odottelemaan parempia ilmoja.

12-15 p:ään kiertelin Kiuruveden Ruutanen ja Heinäkylän kylissä.

16-21 p. Aamulla 16 p. suuntasin matkani polkupyörällä Kiuruveden K. Kylän, Lapinsalon ja Pihlajamäin kautta Nissilään ja täältä Salahmin kautta Vieremän k. kylään. Kumpumäin talosta käännyin Kauppilanmäintielle. Kauppilanmäistä ajoin Kaarakkalan tietä Pyöreän kylään, mistä käännyin Kainuunmäin kautta Sonkajärven Venäjänjärvelle ja sieltä takaisin Iisalmen tietä poiketen Jynkän tehtaan tielle. Täältä palasin Iisalmen kautta kotiin poiketen matkalla

Kiuruveden Sulkavan kylään.

6 ja 7 p. heinäk. kiertelin Hankarannalla Kiuruveden ja Iisalmen rajalla sijaitsevilla taloissa. Ilmat olivat sateisia ja se tuotti suurta haittaa, mutta en voinut jäädä odottelemaan enää parempaakaan säätä.

Pitkin heinäkuuta olen suorittanut hajanaisen aineistoni järjestelyä.

Havaintojani ja vaikutelmiani.

En tiedä itsekkään millaiseksi ajattelin keräilytoimen silloin, kun ensi kerran näin osakunnan ilmoitustaululta Kuopion Isänmaallisen Seuran stipendi-ilmoituksen ja päätin sitä hakea. Ilmeisesti en viitsinyt sitä ajatella ensinkään, sillä toiveeni saamisesta tuntuivat sangen epävarmoilta. Mutta sen muistan kun valitsemisestani tuli ilmoitus. Mieleeni tulivat kiertelevät konekauppiat separaattoreineen ja rehuhöyryttimieen. Toimeeni tuntui yhdistyvän samanlainen kiertely talosta taloon ja aina vain uudelleen saman läksyn lateleminen. Mutta kaikkihan olisikin hyvin, jos tämä tehoisi, mutta kun kauppias mielestänsä tehokkaan esityksensä on lopettanut, yrähtää joku ynseään näköinen muori tai ukki nurkasta: "Yhyh, vai sitä lajia. Etteköhän ensin kuitenkin ostaisi meiltä pari vuotta sitten tyrkytetyn Herkulesniittokoneen jäännöksiä?"

Toimeni oli kuitenkin todellisuudessa niin paljon erilainen, ettei minun kuvitelmiäni konekauppiaselämyksiä tarvinnut kokea. Mutta kun samassa heimossakin näyttää olevan yhtä monta eri "heimoa" kuin on yksilöitäkin, muodostuvat näkemykset lyhyelläkin matkalla sangen kirjaviksi. Kun lisäksi toiminnan monipuolisuuden ja kiertelyalan laajuuden vuoksi havaintoni suoranaisten tehtävieni alaan kuuluvista seikoista pakostakin jäävät ylimalkaisiksi, on vähäistäkin tarkkuutta lähentelevän kuvan antaminen sangen väljillä likiarvoilla opereeramista. Tätä matkaselitystä ajateltaessa tuleekin mieleeni eräs onnellinen jo manan saaliiksi joutunut kyläläiseni. Pidän häntä onnellisena siksi, että hän osasi pukea matkanäkemyksensä lyhyeen muotoon. Kylän keskuudessa oli tämä mies arvossa pidetty, sillä hän oli sen aikuisista kyläläisistä niitä harvoja, jotka ansaitsemillaan rahoilla olivat päässeet takaisin Amerikasta. Kun kylällä oli joku konsulentti käy saarnaamassa sen jostakin pöyristyttävästä takapajuisuudesta, lähetettiin tämä kylän koeteltu mies yhteisillä varoilla konsulentin, auliisti neuvomaan edistyneeseen seutuun Etelä-Suomessa. Mutta kun kyläläiset sitten menivät kyselemään mitä hän oli matkalla nähnyt, selitti hän yksioikoiseen ynähtelevään tyyliinsä: "Käyhää itse katsomassa kuten minäkin. Selitykseni voisi joutua yhtä pahan harhaan kuin senkin konsulentin."

En minäkään omista matkoistani osaa ainakaan tuleville Seuran stipendiaateille antaa mitään yleispätevää ohjetta. Olisihan perin harvinaista jos joutuisimme (jatkuvasti?) tällaisissa toiminna työskentelemään samoin toimintasuunnitelman ja samanlaisissa olosuhteissa ja yleensä samanlaisin edellytyksin.

Varmimmaksi ohjeeksi täytyykin mielestäni katsoa sitä minkä seuran esimies museonhoitaja antoi ennen matkalle lähtöäni pääohjeenaan, että kyllä työ tekijäänsä neuvoo.

Jo alussa sain huomata että useimmissa tapauksissa oli "in medisres" periaate jätettävä syrjään. Tämä koski yhtä hyvin esineiden kuin asioidenkin kyselyä. Jos kysymyksessä olivat esim. museoesineet, sanottiin noem talossa jonkun museoon lähettämisen arvoisen esineen olleenkin, mutta se oli jo viety, ainakin kun museon tai seminaarin kokoelmiin tai se oli joutunut hukkaan. Tavallisimmat tapaukset tuntuivat kuitenkin olevan sellaiset että asuinrakennus oli muutamia vuosikymmeniä sitten palanut kaikkine irtaimineen tai asuinrakennus oli tällä vuosisadalla rakennettu uudestaan ja entisen ullakolla olleet esineet olivat tulleet tarpeettomina hukatuiksi ja hävitetyiksi. Ja jos jotakin oli näytettävää en useinkaan viitsinyt arvottomana ottaa tai samanlaisia kappaleita oli jo seuran museokokoelmissa. Mutta kun jäi taloon yöksi, muisti talon väki esitellä uusia ja uusia esineitä ja itsekin voi rohkeammin tungeksia varastosuojiin ja tällöin sattui joskus löytymään joku talteen otettavakin.

Jos taas rupesi kyselemään suoraa päätä kansan suussa kulkevia muistamisia, ei juuri kukaan muistanut silloin mitään muistiinpantavaa. Tällöin saattoi saada vastaukseksi kyselyä alaa koskevan leikillisen jutun, mistä puhuteltu etsi asiasta naurettavan puolen ja siten käänsi asian helposti kokonaan muualle, joten asiallinen keskustelu tällöin sai jäädä kun ensi kertoja kyselin eräältä vanhalta tutulta mieshenkiöltä vanhoista parannustavoista ja taidoista, ei tämä viitsinyt niinkään jutella itse lääkkeitä kuin huvittavista lääkitsemistapauksista. Lopuksi kysyin häneltä, että käyttikö hän yöjalassa pyrkimärunoja ja minkälaisia. Hän jatkoi entiseen jouheaan, verkkaan tyylinsä tuskin eroitettava maire suupiekssään: "Entinen naapuri - Kaaleppi niitä olisi osannut. Kun parhailleen sattui, lateli hän aamuun asti ja aina uutta ja kummempaa. Puoleksi kuurona hän ei saanut usein selvää sisältä tulevaista äänistä ja siksi täytyi hänen tovereiltaan kysyä mitä tytöt juttelivat. Kerrankin hänen toverinsa sanoi tällöin tyttöjen tahtoneen lisää, vaikkei tavallisuudessa kukaan olisi voinut sellaiseksi tulkita aitasta tulevaa ääntä, vaan päinvastoin ja Kaaleppi kauhtui silloinkin jatkamaan rajattomiin."

Huomasin, että paras tapa saada kuulla talon asukkaiden juttuja ja samalla

muistiinpantavaakin, kun illalla perheen koolla ollessa jää pirttiin juttelemaan väen mukana. Kun itse silloin syventyy joukon keskusteluun ja vielä avittelee sen luistamista, voi tällöin johtaa usein keskustelun sellaiseen suuntaan, että saattaa kuulla jotakin muistiinpantavaakin.

Tällaisten joukon jutteluhetkien aikana suoranainen kyselykin usein käy helpommin. Toisten läsnäolo näyttää monasti heidän huomautteluineen ja avitteluineen antavan kertojalle rohkeutta ja luontevuutta, joten selitykset silloin näyttävät tulevan, alkuperäisinä ilman sievistelyvikoja. Tätä tautia eivät kyllä vanhojen ukkelien selittelyt yleensä sairastakaan, sillä heidän juttelevat kaikenlaiset asiat yhtä jouheaan ja totisina aivan kuin kaikki taivaan ja maan välillä olisi yhtä luonnollista ja inhimillistä.

Ja juttelut juuri tuollaisten ukkojen kanssa ovat stipendiaateille parhaita elämyksiä koko matkoilla. He kertoilevat sangen mielellään kaikkea vanhaa ja siten he viihtyvätkin hyvin stipendiaatin seurassa joka aivan ammatikseen juttelee tällaisesta. Vouhasteluksi he helposti sanovat nuoren väin intoilua prosenteista, sekunneista, senteistä ja ennätysistä. Kokonaan he eivät ole minkään spesiaalialan uhreja, eivätkä kaikki ajanvirtaukset kykene heitä tahkoamaan mukaisikseen. Intoilu raittiuden, puolueiden, urheilun tai muun sellaisen puolesta on heille vierasta. Kun kuulee heidän juttelevan oman ja naapurisukujen tarinoita ja sukukirouksia sekä laskevan polvilukujaan, tuntee että he ovat saadessaan sukutilansa haltuunsa tunteneet saavansa menneiden polvin veloituksen sen säilyttämisestä. Näyttää että he ovat nousseet ja raivanneet miltei kokonaan toiselta pohjalta kuin nykyinen polvi. Tuntuu, että he ovat traditioineen elimellisemmin ja kiinteämmin kiinni isiensä valtaamassa maassa kuin heidän nykyiset jälkeläisensä. Heillä ei ole kasvatuksessaan ollut kaikilta maailmankulmilta haalittuja esikuvia, vaan heillä on ollut mallinaan esi-isänsä ja ohjeen vuosisataiset perintätiedot.

Kun vanhat ukot vain huomaavat, että vieras suhtautuu ymmärtämyksellä kaikkiin entisajan ilmiöihin, yksin tuohon tuomittuun viinassa kasvaneeseen sukupolveenkin juomatapoineen, kertovat he mielellään entisajan viinataloudesta ja viinan käytöstä yleensä. He kertovat siitä miten entisaikaan osattiin viina panna oikeaan arvoonsa ja miten sitä osattiin oikein käyttää. Suurempaa viina-astiaa säilytettiin aitan parrella, missä säilytettiin myös talon "rotankallot" ja minne myös talletettiin "vouvinlukua" (veronmaksua) varten säästetyt rahat. Pienempi astia oli kaapissa, mistä isäntä tai emäntä antoi talossa käyville täysikasvuisille vieraille yhden pikarillisen keskustelutuulen nostamiseksi. Sieltä otti myös isäntä aamulla

työhönlähtöryyppynsä ja illalla maatapannessa n. 5 "rehuryyppyä". Kun näitä heidän juttujansa kuulee ja pääsee heidän mielipiteittensä perille. Ymmärtää hyvin, etteivät he luonnostaan ole mitään enkelintekijöitä. Mutta vaikka he eivät olekaan tavallisesti mitään ehdottomuuden ihailijoita, tuomitsevat he ankarasti juoppouden. Heidän luonteessaan on vanha isiltä peritty piirre pysyä ja ihailulla kohtuullisuuden rajoissa pysymistä. Toinen yhtä klassinen piirre näyttää heillä olevan suuri usko ihmisen kykyyn määrätä sopivaisuuden rajat.

Kerran matkallani menin erään talon vanhan isännän mukana pajaan, kun en halunnut menettää verratonta keskustelutoveriani. Siinä ehdittiin jutella vanhoista kahvimyllyistä, lukoista, Oulunmatkoista ja entisajan juhlista. Keskustelun hetkeksi lakattua hänen hiiliä halkoessaan ja supiessaan niitä tuleen, kuulin hänen hyräilevän jotakin laulun pätkää ja sitä mukaa kuin sanoista sain selvää, huomasin että ukille virisi mieleen kai muisto entisajan ryyppyjuhlan tunnelmista. Huvikseni kirjoitin sen muistiin ja kysäisin milloin ukki oli sen ensi kerran kuullut. Hän sanoi olevan siitä jo kuutisenkymmentä vuotta. Sellaisenaan pätkä oli seuraavanlainen:

*Syksy tulee ja satelee,
ja tuuli kattoja särkee
Ihminen istuu murheissaan,
ja suu se vaatii märkee.
Halu juomaan, halu juomaan, halu juomaan on.*

*Vanhalta mummolta kun kahvit loppuu
sille se tulee tuska
Halu juomaan.....*

*Siihen se hieroo oppia
ja huuhtoo kuppia.
laittaa sumpit
ja keittää kahvit
Halu juomaan....*

*Viinahan tuo yksinään ei pysty päähän
kiertäähän tuo kantapäähän
Halu juomaan....*

*Konjakki se päätä koettoo,
kielen kannan voitelee
Halu juomaan...*

Usein ihmetytti miten vähillä selityksillä ihmiset ymmärsivät tehtäväni ja mikä juuri olisi talteen ja muistiinotettavaa. Hyvin tavallista kyllä oli, että monet kun kuulivat museosta mainittavan, käsittivät että kaikki mikä on vanhaa, on museoon käypää. Tavallisin esiteltyä esinettä koskeva valaisu selitys oli, että se on jo melkein tai yli sata vuotta vanha. Yleensä ihmiset hyvin auliisti ja kohteliaasti esittelivät vanhoja esineitään ja antoivat selitykset kyselyihini, kun kerran pääsi hiukan tutustumaan ja asian alkuun.

Usein he jo kyselemättä neuvoivat sellaisia taloja ja henkilöitä, joita saattaisi saada sopivia esineitä tai muuta aineistoa. Jossain määrin tavallisuudesta poikkeavaksi huomasin kyllä talon asukkaiden käyttäytymisen eräässä torpassa Vieremällä. Kun isännän kanssa rupesin juttelemaan vanhoista esineistä, sanoi hän leipäkorvonsa olevan niin vanhan että sitä harvoin löydetään. Vanhuuden selvennykseksi hän sanoi siinä olevan jo neljännen pohjan. Loppuun hän varmallalla äänellä lisäsi: “Mutta sitä ei annetakkaan”, ikään kuin minä olisin sitä jo pyytänyt. Siinä edelleen keskustellessa huomasin, että torpan väki oli nyreissään maanmittareille ja heidän mukanaan kaikille “herroille”. Kuulin, että isäntä oli ottanut kiintopistekiven torpan nurkkakiveksi ja insinöörit eivät olleet kai mairittelevasti häntä siitä kohdelleet. Vanha nainen sanoikin nurkasta naljaellen: “Saivatpahan lisätyötä. Työnpuute heillä liekkiin, kun nykyään kaikki haluaisivat päästä vain herroiksi. Katsoin parhaaksi lähteä pois, sillä huomasin, että puhe oli tarkoitettu kai osaksi minullekin. Olin kiitollinen maanmittareille, ettei minun tarvinnut lähteä ihmettelemään johonkin ahtaaseen säilökomeroon sitä vanhaa leipäkorvoa, missä oli jo neljäs pohjakin. Jos he olisivat sattuneet vielä tarjoamaan sitä museolle, olisin silloin saanut edelleen selitellä, että kyllä tällainen olisi arvokas lisä museon kokoelmassa, mutta kun siinä ei ole enää se alkuperäinen pohja ja onhan se sääli näin käyttökuntoista talouskapineesta luopua ja muuta sen suuntaista.

Jatkuvat keräilymahdollisuudet.

Selvästi saattoi nähdä ja ihmisten puheista huomata miten tuhoisia ovat viimeiset vuosikymmenet olleet kaikelle vanhalle. Uusi aika uusine työmuotoineen, tekotapoineen ja henkisine harrastuksineen on työntämässä monet kansalliset ja maakunnalliset entisajalta perityt erikoisuudet syrjään ja unhoon. Kaikki ei ole kuitenkaan vielä tuhoutunut eikä pelastettavissa oleva ole otettu talteen. Niin perusteellista työtä olisi vaikea tehdä hyvin

rajoitetullakin alueella ja alalla aina voidaan jotakin uutta löytää. Tämä koskee yhtä hyvin kansan muistonnaista kuin museoon talletettavia esineitä. Usein esim. saattaa samalta henkilöltä kuulla, aina jatkuvasti muistiinpanemisen arvoista, vaikka kerran tai parikin olisi häneltä mielestensä kaiken kysellyt kyllin perusteellisesti. Museoesineistä kyllä täytyy sanoa, että kun otamme huomioon seuran museon kokoelmat, niin uusien tai toisilla tekotavoilla tehtyjen esineiden löytäminen on, ainakin pohjoisimmassa Savossa sangen rajoitettua. Sellaisen kokoelman luomisesta kuin seuran museon Savoia käsittelevä kokoelma on, ei luonnollisesti voisi nykyään olla puhuttakaan.”